

ทรัพยากรสารสนเทศการศึกษาทางไกล

จุฑารัตน์ นกแก้ว*

สารสนเทศเป็นข้อมูล ข่าวสาร ข้อเท็จจริง ความคิด ประสบการณ์ ที่ได้รับ การประมวล (คัดสรร กลั่นกรอง วิเคราะห์ แปลความ) เป็นความรู้ในเรื่องต่างๆ เพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ มีเนื้อหาหลากหลายและ ได้รับการบันทึกไว้ในวัสดุต่างๆ ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศน์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น ในวงการศึกษาคำว่า วัสดุการศึกษา สื่อการศึกษา สื่อการสอน สื่อการเรียนการสอน ในวงการวิชาชีพสารสนเทศศาสตร์ ใช้คำว่า ทรัพยากรสารสนเทศ (information resources) แทนคำรวมของสารสนเทศประเภทต่างๆที่จัดเก็บและ ให้บริการในห้องสมุด เมื่อทรัพยากรประเภทใดประเภทหนึ่งได้รับการจัดเก็บรวมกันในแหล่งใดแหล่งหนึ่ง เรียกว่า คอลเล็กชัน หรือ มวลทรัพยากรสารสนเทศ (collection) เช่น คอลเล็กชันสารสนเทศการศึกษาทางไกล หรือ มวลทรัพยากรสารสนเทศด้านการศึกษาทางไกล

ทรัพยากรสารสนเทศการศึกษาทางไกลเป็นทรัพยากรสารสนเทศที่นำเสนอข้อมูล สารสนเทศเฉพาะ ด้านการศึกษาทางไกล จากการศึกษาานิยามการศึกษาทางไกล ทรัพยากรสารสนเทศและการสำรวจทรัพยากร สารสนเทศการศึกษาทางไกลที่จัดเก็บในสำนักบรรณสารสนเทศ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช นำไปสู่การ กำหนดนิยามทรัพยากรสารสนเทศการศึกษาทางไกลที่จัดเก็บและให้บริการในสำนักบรรณสารสนเทศได้ ดังนี้

1) นิยามทรัพยากรสารสนเทศการศึกษาทางไกลตามความหมายของการศึกษาทางไกล ตามระดับ ของคำ (hierarchy organization) โดยคำว่า distance learning เป็นคำที่มีมาก่อน ได้รับการนำไปใช้ใน ความหมายกว้างที่สุด (broadest term) eLearning and Online learning เป็นคำที่อยู่ภายใต้คำนี้ การให้นิยามดังกล่าว อาจยึดตามศัพท์สัมพันธ์ด้านการศึกษาทางไกล (Thesaurus in Distance Education)

2) นิยามทรัพยากรสารสนเทศการศึกษาทางไกลตามเนื้อหาการศึกษาทางไกล ครอบคลุมแนวคิด ทฤษฎี ปรัชญาประโยชน์ ความสำคัญ รูปแบบของการศึกษาทางไกล หรือวิธีการศึกษาทางไกล มหาวิทยาลัย ในอนาคต การใช้สื่อในการจัดการศึกษาทางไกล การจัดการศึกษาทางไกลในสาขาวิชาต่างๆ การจัดการ ศึกษาทางไกลสำหรับกลุ่มผู้เรียนต่างๆ กลุ่มผู้ใหญ่ ผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการ เป็นต้น สภาพการศึกษาทางไกลใน ประเทศต่างๆ ปัญหาการจัดการศึกษาทางไกล การพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาทางไกล และบริการสนับสนุน การศึกษาทางไกล เช่น บริการแนะแนว บริการห้องสมุดและสารสนเทศ การวิจัยประเมินผลการศึกษา เป็นต้น หรือ อาจจำแนกทรัพยากรสารสนเทศการศึกษาทางไกลตามเนื้อหาออกเป็นความรู้เกี่ยวกับการศึกษาทางไกล 8 ด้าน ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาทางไกล ด้านปรัชญาการศึกษาทางไกล ด้านหลักการของการศึกษา ทางไกล ด้านการบริหารจัดการ ด้านการเรียนการสอน ด้านสื่อการศึกษา ด้านการวัดและประเมินผล การศึกษา และด้านบริการสนับสนุนการศึกษา

นอกจากนี้ นิยามตามเนื้อหาอาจจำแนกตามการจัดหมวดหมู่เนื้อหาการศึกษาทางไกลของศูนย์การเรียนรู้ทางไกลสากล หรือ ICDEL เป็นชื่อย่อของ The International Centre for Distance Learning ศูนย์ระดับสากล หรือศูนย์ระดับนานาชาติเพื่อการวิจัย การเรียนการสอนทางไกล เป็นหน่วยงานที่สนับสนุนงานวิจัยระดับสากลและการทำงานร่วมกันในการจัดเตรียมสารสนเทศด้านการศึกษาทางไกล ดำเนินการโดยสถาบันเทคโนโลยีการศึกษา (Institute of Educational Technology-IET) และห้องสมุดมหาวิทยาลัยเปิดแห่งสหราชอาณาจักร (The UK Open University) การจัดหมวดหมู่สาขาวิชา โดยนำวรรณกรรมแต่ละประเภทจำแนกตามเนื้อหาเพื่อความสะดวกในการค้นหา จำแนกเนื้อหา หลักเป็น 8 สาขา การแบ่งเป็นหัวข้อกว้างๆ เริ่มจากหัวข้อกว้างๆ ข้อมูลเชิงหลักการ ทฤษฎี นโยบาย สังคมวิทยา ดังปรากฏในหมวด 00 จากนั้นเป็นการแบ่งเนื้อหาการประยุกต์การศึกษาทางไกล ประเภทการศึกษา เนื้อหา ดังปรากฏในหมวด 01 และ 02 ขณะที่ หมวด 03 และ 04 เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับนักศึกษา หมวด 05 และ หมวด 06 เกี่ยวกับหลักสูตรและวิธีการสอน และปิดท้ายด้วยหมวด 07 เกี่ยวกับสถาบัน การบริหารจัดการและบุคลากร

3) นิยามทรัพยากรสารสนเทศการศึกษาทางไกลตามองค์ประกอบการศึกษาทางไกล เป็นการให้นิยามทรัพยากรสารสนเทศการศึกษาทางไกลตามองค์ประกอบของการศึกษาทางไกล 8 ประเด็น ได้แก่ 1) ปรัชญาและปณิธานในการจัดการศึกษาทางไกล 2) กลุ่มเป้าหมายของการศึกษาทางไกล 3) ระบบการจัดการศึกษาทางไกล ครอบคลุม การศึกษาทางไกลแบบเดี่ยว การศึกษาทางไกลแบบขนาน และการศึกษาทางไกลแบบผสมผสาน (แบบตลาดวิชาแบบเครือข่าย) 4) หลักสูตรของการศึกษาทางไกล 5) ระบบสื่อของการศึกษาทางไกล 6) การจัดการเรียนการสอนหรือระบบการถ่ายทอดในการศึกษาทางไกล 7) การบริการสนับสนุนการศึกษาทางไกล ครอบคลุม บริการข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสถาบัน บริการแนะแนวให้คำปรึกษา บริการฝึกอบรม ทักษะการเรียนรู้ บริการสอนเสริม บริการตอบคำถาม ปัญหาและ 8) การวัดและประเมินผลการศึกษาทางไกล

4) นิยามทรัพยากรสารสนเทศการศึกษาทางไกลตามโครงสร้างสื่อการศึกษาทางไกล
ประกอบด้วย

4.1) การจำแนกตามประเภทของสื่อที่จัดเก็บออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) สิ่งพิมพ์ 2) สื่อโสตทัศน์ 3) สื่อแพร่ภาพและเสียง และ 4) สื่ออิเล็กทรอนิกส์และโทรคมนาคม หรือจำแนกตามประเภทของสื่อการสอนออกเป็น 7 ประเภท คือ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ สื่อภาพยนตร์ สื่อเทป สื่อสไลด์และภาพนิ่ง เพลงดนตรี ละคร และการสอนแบบเผชิญหน้า

4.2) การจำแนกตามวิธีการจัดการศึกษาที่ใช้สื่อเป็นตัวกลาง เป็น 2 ลักษณะ คือ การใช้สื่อเดี่ยวและการใช้สื่อประสม การใช้สื่อเดี่ยวเป็นการใช้สื่อเพียงชนิดเดียวในการส่งผ่านหรือถ่ายทอดความรู้ เช่น การเรียนการสอนทางไปรษณีย์ ใช้สื่อสิ่งพิมพ์เท่านั้น การสอนภาษาโดยใช้สื่อวิทยุกระจายเสียงในการถ่ายทอดความรู้ การใช้สื่อประสม เป็นการนำสื่อหลายๆ ประเภท มาประกอบกันในการถ่ายทอดความรู้ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ สื่อคอมพิวเตอร์ สื่ออินเทอร์เน็ตการสอนเสริม สื่อบุคคล เป็นต้น โดยอาจเลือกสื่อใดสื่อหนึ่งเป็นสื่อหลักและใช้สื่ออื่นๆ เป็นสื่อเสริม

4.3) การจำแนกตามการใช้สื่อ เป็นการใช้อุปกรณ์หลัก และสื่อเสริม สื่อหลัก คือ สื่อที่บรรจุเนื้อหา รายละเอียดตามประมวลการสอนแต่ละวิชาในหลักสูตร โดยอาจอยู่ในรูปแบบสิ่งพิมพ์ รายการวิทยุการสอน โทรทัศน์การสอน โปรแกรมบทเรียนคอมพิวเตอร์ สื่อเสริม เป็นสื่อที่ช่วยเก็บตก ต่อเติมความรู้ให้แก่ผู้เรียนให้มีความรู้กระจ่างสมบูรณ์ สื่อประเภทนี้อยู่ในรูปแบบสรุปบทเรียน วิทยุ เอกสารการสอนเสริม การพบกลุ่ม หรือ เว็บไซต์ต่างๆ เป็นต้น

สำหรับสื่อการศึกษา หรือ สื่อการเรียนการสอนที่มหาวิทยาลัยใช้นั้น ประกอบด้วยสื่อหลักและสื่อเสริม สื่อหลัก เป็นสิ่งพิมพ์ ได้แก่ เอกสารการสอนชุดวิชาประมวลสาระ และวัสดุการศึกษา ได้แก่ เอกสารประชาสัมพันธ์ข่าว มสธ. แจกข่าวสารที่สำคัญของมหาวิทยาลัย เช่น ตารางการออกอากาศรายการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ของชุดวิชา กำหนดการสอนเสริม กำหนดการสอน ระเบียบและประกาศต่างๆ เป็นต้น และสื่อเสริมที่จำแนกตามสำนักเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ออกเป็นซีดีเสียง (mp3) ดีวีดี ซีดีมัลติมีเดีย eLearning รายการโทรทัศน์ มสธ. รายการวิทยุ มสธ. การสอนเสริม (แบบเผชิญหน้า ผ่านอินเทอร์เน็ต ผ่านดาวเทียม)

4. นิยามทรัพยากรสารสนเทศการศึกษาทางไกลตามตามพันธกิจ เป็นการให้นิยามตามพันธกิจวัตถุประสงค์ของสถาบันการศึกษาทางไกลหรือมหาวิทยาลัย จำแนกเป็นทรัพยากรที่เกี่ยวกับมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชและหน่วยงานในสังกัดและทรัพยากรที่ผลิตโดยหน่วยงานในสังกัด เป็นทรัพยากรที่หน่วยงานผลิตขึ้นมาตามพันธกิจ ภาระหน้าที่ เช่น รายงานประจำปี รายงานการวิจัย หนังสือครบรอบ เป็นต้น

การกำหนดนิยามทรัพยากรสารสนเทศการศึกษาทางไกลดังกล่าว ถือเป็นการสร้างประเด็นองค์ความรู้ที่ช่วยทำให้ผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องมีกรอบในการปฏิบัติงานการจัดเก็บ จัดหมวดหมู่ ทำรายการและการให้บริการทรัพยากรสารสนเทศการศึกษาทางไกล ผู้ปฏิบัติงานสามารถนำองค์ความรู้ดังกล่าวไปเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจอันนำไปสู่ความสำเร็จในการให้บริการสารสนเทศการศึกษาทางไกลในที่สุด โดยเฉพาะการระบุสถานที่จัดเก็บ ยกตัวอย่างเช่น งานวิจัยชื่อ การติดตามผลมหาบัณฑิตหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สารสนเทศศาสตร์ มสธ. ถือเป็นทรัพยากรสารสนเทศการศึกษาทางไกล เพราะเป็นการศึกษากับตัวผู้เรียนในระบบทางไกล หรือ การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาสู่สากลในระดับชุมชนบัณฑิตแขนงวิชาสารสนเทศศาสตร์ สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มสธ. เป็นทรัพยากรสารสนเทศการศึกษาทางไกลเพราะเป็นการศึกษาตัวหลักสูตรของสถาบันการศึกษาทางไกล เป็นต้น

* บรรณารักษ์ชำนาญการ ฝ่ายบริการสนเทศ สำนักบรรณสารสนเทศ

เอกสารอ้างอิง

สุภศรี กาหยี. (2554). การประเมินทรัพยากรสารสนเทศ ใน *การพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ*. หน่วยที่ 11 หน้า 11-15-11-23 นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สุมาลี สังข์ศรี. (2549). *การศึกษาทางไกล*. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.